

EK un ESAO *INFE* finanšu kompetences sistēma pieaugušajiem

Apzīmējumi

Teksts <i>zilā krāsā</i> : ierosinājumi attiecībā uz kompetencēm, kas attiecas uz digitālajām finansēm un finanšu informācijas, izglītības un konsultāciju sniegšanu digitālā vidē.
Teksts <i>zaļā krāsā</i> : ierosinājumi attiecībā uz kompetencēm, kuras saistītas ar ilgtspējīgām finansēm.
Teksts <i>kursīvā</i> : glosārijā definētie jēdzieni.

1. Naudas līdzekļi un darījumi

Temats	Informētība, zināšanas un izpratne	Prasmes un uzvedība	Pārliecinātība, motivācija un attieksme
1.1. Nauda un valūtas	Naudas līdzekļu veidi un izmantošana 1. Zina, ka naudai var būt dažādi veidi. 2. Saprot likumīga maksāšanas līdzekļa nozīmi.	3. Spēj drošā veidā izmantot un uzglabāt visu veidu naudu. 4. Izvēloties, kāda veida naudas līdzekļus izmantot, ņem vērā dažādu naudas līdzekļu veidu relatīvās priekšrocības un trūkumus.	5. Ir motivēts iegūt plašāku informāciju par dažādiem naudas veidiem. 6. Spēj pārliecināti izmantot dažādu veidu naudu.
	Banknotes un monētas 7. Zina, kā atpazīt īstas banknotes un monētas. 8. Apzinās, ka valūtas vai konkrētas banknotes un monētas kā oficiāla nauda / maksāšanas līdzekļi laika gaitā var kļūt nederīgas.	9. Ja šķiet, ka banknotes vai monētas ir viltotas, attiecīgi rīkojas. 10. Apmaina novecojušas banknotes un monētas pret jaunām banknotēm un monētām šādai maiņai noteiktajā termiņā.	11. Saskaroties ar viltotu naudu, ieņem pareizu nostāju.

	<p>Ārvalstu valūta</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>12. Zina, kā piemērot valūtas maiņas kursu, konvertējot valūtu.</p> <p>13. Zina, ka maksa par darījumiem, komisijas nauda un valūtas maiņas kursi atšķiras atkarībā no laika un pakalpojumu sniedzēja.</p> <p>14. Izprot valūtas maiņas kursa svārstību ietekmi uz naudas pārvedumiem, ārvalstu ceļojumiem vai ārvalstīs veiktiem pirkumiem.</p> <p>15. Apzinās, ka pastāv valūtas konvertēšanas rīki.</p>	<p>16. Spēj konvertēt cenas, kas izteiktas dažādās valūtās.</p> <p>17. Pieņemot lēmumu par naudas pārvedumu vai valūtas maiņu, ņem vērā maksas un valūtas maiņas kursu.</p>	<p>18. Spēj pārliecināti veikt darījumus dažādās valūtās.</p> <p>19. Salīdzina dažādu pakalpojumu sniedzēju piemērotos valūtas maiņas kursus, meklējot labāko kursu.</p>
<p>1.2. Ienākumi</p>	<p>Ienākumu avoti</p> <p>20. Zina par ienākumu no darba un citu veidu ienākumu avotiem, tostarp par pieejamajiem valsts pabalstiem un prasībām to saņemšanai.</p> <p>21. Saprot, kāpēc personas neto ienākumi var svārstīties.</p> <p>22. Var noteikt likumīgus veidus, kā palielināt ienākumus.</p>	<p>24. Deklarē nodokļu iestādēm visus ienākumu avotus.</p>	<p>25. Vajadzības gadījumā spēj brīvi apspriest ienākumus ar citiem.</p>

	23. Saprot, kā aktīvi vai ieguldījumi var nodrošināt ienākumu avotu.		
	<p>Algas izraksti un ienākumu deklarācijas</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>26. Saprot ierakstus algas izrakstā un ienākumu deklarācijā.</p> <p>27. Saprot, kā piekļūt attiecīgajai informācijai par personas ienākumiem, glabāt to un sekot tai līdzi.</p> <p>28. Saprot atšķirību starp bruto un neto ienākumiem.</p> <p>29. Saprot, ka dažus automātiskus atskaitījumus no samaksas var paredzēt aktīvu veidošanai / tiesību nodrošināšanai vai izdevumu segšanai.</p>	<p>Persona veic turpmāk minētās pārbaudes.</p> <p>30. Pārbauda algas izrakstus un ienākumu deklarācijas, kā arī reģistrē tās turpmākai atsaucei.</p> <p>31. Pārbauda faktiskos ienākumus salīdzinājumā ar paredzamajiem ienākumiem un cenšas analizēt, kāpēc tie varētu atšķirties.</p> <p>32. Pieņemot lēmumus, attiecīgi izmanto bruto vai neto ienākumus.</p> <p>33. Salīdzinot pašreizējos ienākumus ar alternatīviem risinājumiem, ņem vērā pilno atalgojuma paketi, ieskaitot iemaksas uzkrājumos vai apdrošināšanu (attiecīgā gadījumā).</p>	
	<p>Ienākumu vajadzības</p> <p>34. Saprot, ka ideālā gadījumā izdevumiem nebūtu jāpārsniedz ienākumi.</p>	<p>36. Novērtē pašreizējās ienākumu vajadzības un meklē veidus, kā gūt pietiekamus ienākumus, lai apmierinātu šīs vajadzības.</p>	<p>39. Ir motivēts atrast veidu, kā gūt pietiekamus ienākumus, lai saglabātu pašreizējo un turpmāko dzīves līmeni.</p>

	<p>35. Apzinās, ka ir svarīgi, lai pēc pensionēšanās būtu pietiekami ienākumi.</p>	<p>37. Reālistiski novērtē paredzamos ienākumus.</p> <p>38. Daļu ienākumu uzkrāj pensijai.</p>	
	<p>Karjeras attīstības ietekme uz ienākumiem</p> <p>40. Apzinās, ka dažādi darba un karjeras attīstības veidi, to skaitā uzņēmējdarbība, laika gaitā ir saistīti ar atšķirīgiem ienākumu līmeņiem.</p>	<p>41. Vajadzības gadījumā veic praktiskus pasākumus, lai veidotu karjeru noteiktā jomā vai īstenotu noteiktu uzņēmējdarbības ideju.</p>	<p>42. Spēj pārliecināti īstenot izvēlēto karjeru vai uzņēmējdarbības ideju un attiecīgā gadījumā apsvērt iespēju mainīt darbavietu.</p>
<p>1.3. Cenas, pirkumi un maksājumi</p>	<p>Cenas</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>43. Zina, kā attiecīgā gadījumā aprēķināt un interpretēt jēgpilnas pirkumu vienību cenas.</p> <p>44. Zina, ka vienu un to pašu preču vai pakalpojumu cenas var atšķirties atkarībā no dažādiem faktoriem, piemēram, pārdevēja, iegādes vietas vai laika.</p> <p>45. Zina, ka inflācijas dēļ naudas pirktspēja laika gaitā var mainīties.</p>	<p>50. Aprēķina vai aplēš preces vai pakalpojuma galīgo cenu.</p> <p>51. Meklē veidus, kā pārvaldīt inflācijas ietekmi uz turējumā esošo naudu.</p> <p>52. Mēģina iegādāties preces un pakalpojumus par taisnīgu cenu.</p>	<p>53. Spēj pārliecināti vest sarunas par taisnīgu cenu.</p>

	<p>46. Zina, ka cena nav vienīgais atbilstošais kritērijs, kas jāņem vērā, lai iegādātos konkrētu produktu, un ka nozīme ir arī kvalitātei un iegādes noteikumiem un nosacījumiem.</p> <p>47. Zina, ka preces vai pakalpojuma faktiskās izmaksas var būt atkarīgas no tādiem faktoriem kā nodokļi, valūtas maiņas kursi, piegādes izmaksas un muitas nodokļi (ja preces tiek piegādātas no valstīm ārpus ES).</p> <p>48. Zina, kā aprēķināt galīgo patēriņa cenu, ja tā nav norādīta vienības cenā.</p> <p>49. Zina, ka, pērkot preces tiešsaistē, identisku preču vai pakalpojumu cena var atšķirties, cita starpā atkarībā no apmeklētās tīmekļa vietnes vai pārlūkošanas vēstures, piemērotajiem piegādes nosacījumiem vai atkarībā no vietas, no kuras tiek veikts pirkums.</p>		
	<p>Cenu salīdzinājums</p> <p>54. Saprot, ka informācija, kas iegūta, izmantojot tiešsaistē pieejamos izmaksu salīdzināšanas rīkus, var būt nepilnīga, neprecīza vai neobjektīva.</p>	<p>55. Salīdzina tādu līdzīgu preču cenas, kuras tiek pārdotas dažādos kanālos (gan fiziskos veikalos, gan tiešsaistē).</p> <p>56. Spēj izmantot uzticamus tiešsaistes salīdzināšanas rīkus, ja tādi ir pieejami, lai salīdzinātu preču un pakalpojumu cenu, kvalitāti, noteikumus un nosacījumus.</p>	<p>57. Spēj pārliecināti pieņemt lēmumus, izmantojot informāciju no uzticamiem (tiešsaistes) cenu salīdzināšanas rīkiem, ko izstrādājuši <i>objektīvi</i> pakalpojumu sniedzēji.</p>

	<p>Pirkumi</p> <p>58. Saprot, ka nauda, kas iztērēta noteiktas preces vai pakalpojuma iegādei, vairs nav pieejama citām vajadzībām [alternatīvo izmaksu jēdziens].</p> <p>59. Saprot, ka iepriekš radītajām neatgriezeniskajām izmaksām nevajadzētu ietekmēt pirkšanas lēmumus šodien [piemēro neatgūstamo izmaksu koncepciju].</p> <p>60. Zina, ka var būt pieejami produktu aizstājēji, tajā skaitā lietoti vai atjaunoti produkti, un pakalpojumi, kuru izmaksas var būt mazākas nekā sākotnēji noteikto pakalpojumu izmaksas.</p> <p>61. Zina, ka konkrētu produktu vai pakalpojumu izmantošanai var būt vajadzīgi papildu produkti un pakalpojumi.</p> <p>62. Veicot pirkumus, jo īpaši tiešsaistē, zina piemērojamās patērētāju tiesības (t. i., atgriešanas politika, informācijas izpaušana).</p> <p>Persona apzinās turpmāk norādīto.</p> <p>63. Apzinās, ka reklāma, īpaši piedāvājumi un mediji var spēcīgi ietekmēt to, cik iekārojami šķiet konkrēti pirkumi.</p>	<p>64. Ņem vērā iespējamā pirkuma kopējo vērtību vai lietderību, kā arī tā cenu.</p> <p>65. Attiecīgā gadījumā un ja tas paredzēts tiesību aktos, likumā noteiktajā termiņā nosūta atpakaļ pirkumus, kas veikti tiešsaistē vai cita veida tālpārdošanā, lai saņemtu pilnu atmaksu.</p> <p>66. Izstrādā stratēģijas, lai novērstu vai līdz minimumam samazinātu pārtēriņu, impulsīvu iepirkšanos un citas nevēlamas sekas, ko var radīt reklāma un sociālais spiediens.</p> <p>67. Veic pasākumus, lai veiktu apzinātus pirkumus.</p> <p>68. Apsver ilgtspējīgas alternatīvas jauniem pirkumiem, piemēram, atkārtotu izmantošanu un reciklēšanu.</p>	<p>Spēj pārliecināti veikt turpmāk aprakstītās darbības.</p> <p>69. Vajadzības gadījumā un tiesību aktos paredzētajos gadījumos izmanto tiesības likumā noteiktajā termiņā nosūtīt atpakaļ pirkumus, kas veikti tiešsaistē vai izmantojot cita veida tālpārdošanu, lai saņemtu pilnu atmaksu.</p> <p>70. Noraida pārdošanas piedāvājumu, kas ir neapmierinošs vai nevēlams, tajā skaitā tiešsaistes piedāvājumus (t. i., uzniestošās un tiešsaistes reklāmas).</p> <p>71. Pretojas spiedienam veikt neplānotus pirkumus.</p>
--	---	---	--

	<p>Maksāšanas metodes un naudas pārvedumi</p> <p>72. Saprot atšķirību starp dažādām maksājumu metodēm un zina, kā tās drošā veidā izmantot (piemēram, debetkarte vai kredītkarte, tiešsaistes pārvedumu pakalpojumi, bankas pārvedums uz privāto kontu, mobilais/digitālais maks, zibmaksājums).</p> <p>73. Zina, kā novērtēt dažādu maksāšanas metožu potenciālos riskus un ieguvumus.</p> <p>74. Apzinās, ka dažas maksāšanas metodes ir aizņēmuma veids, un saprot, kā tas ietekmēs kopējo samaksāto cenu un ka dažādiem darījumu veidiem ir atšķirīga ietekme uz naudas plūsmu.</p> <p>75. Zina nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas pamatnoteikumus attiecībā uz skaidras naudas izmantošanu un maksājumiem un ievēro tos.</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p> <p>76. Zina, ka ES personai ir tiesības uz <i>maksājumu kontu ar pamatfunkcijām</i> neatkarīgi no personas dzīvesvietas vai finansiālā stāvokļa.</p> <p>77. Zina, ka ES noteikumi ļauj patērētājiem atvērt un mainīt bankas kontus jebkurā vietā ES.</p>	<p>80. Maksājumu veikšanai izmanto piemērotas metodes un tehnoloģijas, ņemot vērā izvēlētās metodes kopējās izmaksas, risku un personīgās ērtības.</p> <p>81. Spēj veikt tiešsaistes maksājumus, izmantojot dažādas maksājumu iespējas un ievērojot digitālās drošības pasākumus.</p> <p>82. Attiecīgā gadījumā veic pasākumus, lai izmantotu <i>maksājumu kontu ar pamatfunkcijām</i>.</p> <p>83. Veic pasākumus, lai izmantotu maksājumu kontu, kas atbilst individuālajām vajadzībām un prasībām.</p>	<p>84. Ir motivēts iegūt plašāku informāciju par dažādām maksājumu un pārvedumu metodēm.</p> <p>85. Pārliecināti izmanto dažādas maksājumu un pārvedumu metodes un izvēlas labākos veidus naudas pārskaitīšanai, vienlaikus ņemot vērā izmaksas un riskus.</p> <p>86. Attiecīgā gadījumā spēj pārliecināti pieprasīt atvērt <i>maksājumu kontu ar pamatfunkcijām</i>.</p>
--	--	---	---

	<p>78. Zina, ka <i>maksājumu kontu ar pamatfunkcijām</i> var piedāvāt tradicionālās un <i>tiešsaistes kredītiestādes</i>.</p> <p>79. Zina par ātras procedūras pieejamību patērētājiem, kuri vēlas mainīt savu kontu, pārejot no vienas bankas uz citu.</p>		
	<p>Maksājumu un pirkumu pārbaude un pārraudzīšana</p> <p>87. Saprot, ka, veicot maksājumus un pirkumus, var rasties kļūdas, un zina, kā tās pamanīt fakturrēķinos, rēķinos un pirkumu čekos.</p> <p>88. Zina, ka daži pirkumu чеки būtu jāglabā kā pierādījums par pirkuma veikšanu.</p>	<p>89. Attiecīgā gadījumā pārbauda informāciju par maksājumiem, izdotos čekus un naudu, fakturrēķinus un rēķinus.</p> <p>90. Pieprasa pirkuma čeku, ja tas nav izsniegts, un saglabā pirkuma čekus un citus attiecīgos dokumentus, kas saistīti ar svarīgiem pirkumiem.</p> <p>91. Seko līdzī visai izmaksātajai vai iztērētajai naudai.</p>	<p>92. Ja izrādās, ka saistībā ar maksājumu vai pirkumu ir pieļauta kļūda, pārliecināti veic divkāršu pārbaudi un rīkojas, ja kļūda tiešām ir radusies.</p>
	<p>Pirkumu ietekme</p> <p>93. Zina, ka daži pirkumi var radīt pastāvīgas izmaksas, piemēram, uzturēšanas vai uzglabāšanas izmaksas.</p> <p>94. Zina, kad beidzas abonementi un vai tie tiks atjaunoti automātiski.</p>	<p>95. Ņem vērā ilgtermiņa ietekmi, ko rada abonēšana un citi pirkumi, par kuriem jāveic atkārtoti maksājumi.</p>	<p>99. Pieņemot lēmumu par to, vai atlikt pirkumu, pārliecināti izmanto zināšanas par tādiem faktoriem kā inflācija un valūtas maiņas kursi.</p>

		<p>96. Pieņem uz informāciju balstītu lēmumu par kopējo ietekmi, ko rada iespējas sadalīt maksājumus, lai veiktu apmaksu laika gaitā.</p> <p>97. Veic visus kārtējos maksājumus saskaņā ar vienošanos.</p> <p>98. Pieņem uz informāciju balstītu lēmumu par to, vai veikt lielus pirkumus nekavējoties vai nākotnē.</p>	
	<p>Cenu un pirkumu ilgtspējas aspekti</p> <p>100. Apzinās, ka iegādātajām precēm vai pakalpojumiem var būt dažāda ietekme uz vidi un sabiedrību.</p>	<p>101. Lēmumā par preces vai pakalpojuma iegādi ņem vērā vēlmes vides, sociālajā un pārvaldības jomā.</p>	<p>102. Ir motivēts iegūt plašāku informāciju par preces vai pakalpojuma izcelsmi, ražošanas apstākļiem, ietekmi uz vidi un sociālo jomu, kā arī par uzņēmuma, kas to piedāvā, pārvaldības rezultātiem.</p> <p>103. Attiecīgā gadījumā ir motivēts apšaubīt pārdevēja sniegto informāciju par ietekmi uz vidi un sociālo jomu, kā arī par pārvaldības rezultātiem.</p>

1.4. Finanšu dokumenti un līgumi	<p>Līgumu izprašana un parakstīšana</p> <p>104. Saprot līguma parakstīšanas vai vienošanās par noteikumiem un nosacījumiem juridiskās sekas, iegādājoties aktīvu, produktu vai pakalpojumu.</p> <p>105. Saprot, ka <i>elektroniskajam parakstam</i> var būt tāds pats juridiskais spēks kā klātienē sniegtam parakstam.</p>	<p>106. Ja tas ir ērti, paraksta līgumus papīra formātā vai attiecīgā gadījumā elektroniski.</p> <p>107. Pārbauda finanšu dokumentus un līgumus pirms to iesniegšanas atbilstošā un pieejamā veidā.</p>	<p>108. Vajadzības gadījumā lūdz padomu pirms līguma parakstīšanas papīra vai attiecīgā gadījumā elektroniskā formātā.</p>
	<p>Finanšu dokumenti</p> <p>109. Apzinās, ka ir svarīgi saglabāt noteiktus dokumentus vietā, kur vajadzības gadījumā tos var atrast atsaucei.</p> <p>110. Attiecībā uz dokumentiem elektroniskā formātā apzinās, ka pastāv mākoņglabāšana un kāda ir ietekme, ko rada dokumentu glabāšana mākoņkrātuvēs (piemēram, drošība un ietekme uz izmaksām).</p>	<p>111. Vajadzības gadījumā var izgūt dokumentus, arī tad, ja tie tiek glabāti mākoņkrātuvēs.</p> <p>112. Uzdod jautājumus par neskaidrībām finanšu dokumentos un līgumos un lūdz labot visas kļūdas.</p> <p>113. Pieprasa finanšu dokumentus un rakstiskus līgumus, ja tie nav sniegti.</p> <p>114. Glabā vairākus finanšu datu dublējumus, arī elektroniskā formātā.</p>	

2. Finanšu plānošana un pārvaldība

Temats	Informētība, zināšanas un izpratne	Prasmes un uzvedība	Pārliecinātība, motivācija un attieksme
2.1. Budžeta plānošana	<p>Ienākumu un izdevumu uzraudzība</p> <p>115. Apzinās, ka pavisam nesen veiktie darījumi, iespējams, vēl nav atspoguļoti jaunākajā skatītajā finanšu pārskatā.</p>	<p>116. Regulāri seko līdzi tēriņiem un izdevumiem.</p> <p>117. Nošķir pastāvīgīgos un mainīgos izdevumus.</p> <p>118. Uzskata, ka būtiskie izdevumi ir augstāka prioritāte nekā neobligātie izdevumi.</p> <p>119. Visus uzņēmējdarbības ienākumus un izdevumus nošķir no mājsaimniecības ienākumiem un izdevumiem.</p>	

	<p>Budžeta izstrāde</p> <p>120. Zina, kas ir budžets, kā to izveidot un kāpēc lietderīgi to darīt.</p> <p>121. Zina par uzticamiem budžeta plānošanas rīkiem, ko izstrādājuši <i>objektīvi</i> pakalpojumu sniedzēji, <i>tajā skaitā par mobilajām lietotnēm un citiem digitālajiem budžeta plānošanas rīkiem un pakalpojumiem.</i></p> <p>122. Saprot, kāpēc budžeta plānošanā ir svarīgi ņemt vērā vidēja termiņa un ilgtermiņa perspektīvas.</p>	<p>123. Identificē “vajadzības” un “vēlmes” un izvirza prioritātes atbilstoši nepieciešamībai.</p> <p>124. Izveido regulāru budžetu ienākumu, ietaupījumu un izdevumu plānošanai, izmantojot piemērotus rīkus, ja tādi ir pieejami.</p> <p>125. <i>Regulāri izmanto uzticamus budžeta plānošanas rīkus, to skaitā mobilās lietotnes vai citus digitālos rīkus, ko izstrādājuši objektīvi pakalpojumu sniedzēji.</i></p>	<p>126. Ir motivēts veltīt laiku tam, lai izveidotu un ievērotu budžetu kā stratēģiju finansiālās labklājības saglabāšanai vai palielināšanai.</p> <p>127. Ir motivēts ņemt vērā kopējo budžetu, pieņemot lēmumus par izdevumiem.</p> <p>128. Ir motivēts raudzīties tālāk par tūlītējām vajadzībām un, plānojot budžetu, vēlas sagatavoties ilgtermiņa vajadzībām.</p> <p>129. Vajadzības gadījumā pārliecināti koriģē budžetu.</p>
--	--	---	--

<p>2.2. Ienākumu un izdevumu pārvaldība</p>	<p>Ienākumu un izdevumu pārvaldības pamati</p> <p>130.Saprot, kāpēc papildus ienākumu un izdevumu uzraudzībai ir svarīgi aktīvi pārvaldīt naudas līdzekļus.</p> <p>131.Apzinās, ka ģimenes, kopienas un sociālās un kultūras vērtības un paražas var ietekmēt veidu, kādā cilvēki pārvalda savus naudas līdzekļus.</p>	<p>132.Salīdzina faktiskos izdevumus ar budžetā paredzētajām summām un vajadzības gadījumā veic korekcijas budžetā vai izdevumos.</p> <p>133.Meklē veidus, kā vajadzības gadījumā koriģēt ienākumus vai izdevumus, ņemot vērā neregulāros izdevumus, piemēram, dāvanas, ziedojumus vai brīvdienu izdevumus.</p>	<p>134.Pārliecināti pieņem neatkarīgus lēmumus par ienākumiem un izdevumiem.</p> <p>135.Pārliecināti nosaka personīgas prioritātes attiecībā uz būtiskiem un neobligātiem izdevumiem.</p> <p>136.Uzņemas atbildību par individuālo un, iespējams, mājsaimniecību finanšu pārvaldību.</p> <p>137.Pārliecināti apspriež finanšu plānošanu un pārvaldību ar tuviniekiem.</p> <p>138.Pārliecināti rīkojas citu personu vārdā, lai pārvaldītu viņu finanšu lietas, ja ir juridisks pienākums to darīt.</p>
--	---	---	---

	<p>Neregulāru un neparedzētu ienākumu un izdevumu pārvaldība</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>139.Saprot, ka dažādi dzīves posmi un konkrēti personiski notikumi vai situācijas mājsaimniecībā var ietekmēt ienākumus un izdevumus.</p> <p>140.Saprot, ka ir svarīgi aktīvi plānot neregulārus gadījuma rakstura izdevumus.</p> <p>141.Izprot iespējamās risinājumus, kā segt neparedzētus izdevumus.</p> <p>142.Zina, cik daudz naudas būtu vajadzīgs, lai segtu izdevumus ienākumu zuduma gadījumā.</p>	<p>143.Meklē veidus, kā vajadzības gadījumā koriģēt ienākumus vai izdevumus, ņemot vērā neregulāros izdevumus un iespējamās ienākumu svārstības.</p> <p>144.Spēj noteikt un izvēlēties labāko iespēju, kā segt neparedzētus izdevumus.</p> <p>145.Pieņem uz informāciju balstītus lēmumus par ārkārtas ienākumu un saņemto aktīvu, piemēram, dāvinājumu, godalgu vai mantojuma, izmantošanu.</p>	
<p>2.3. Uzkrājumu veidošana</p>	<p>Uzkrājumu mērķi un prioritātes</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>146.Saprot ieguvumus, ko nodrošina uzkrājumi, uzkrājumu mērķi un plāns to sasniegšanai.</p>	<p>149.Nosaka konkrētu uzkrājumu mērķi, laika grafiku un pieeju šā mērķa sasniegšanai.</p> <p>150.Katru reizi, kad tiek saņemti ienākumi, cenšas papildināt uzkrājumus.</p>	<p>152.Pārliecināti nosaka savus uzkrājumu mērķus, pamatojoties uz reālistiskām iecerēm, un uzskata, ka šos uzkrājumu mērķus ir iespējams sasniegt.</p>

	<p>147.Saprot priekšrocības, ko sniedz uzkrājumu veidošana no agras jaunības un regulāra uzkrājumu papildināšana.</p> <p>148.Saprot principu, kas paredz, ka personīgo uzkrājumu veidošana ir uzskatāma par finansiālām saistībām, ko dažkārt formulē kā “samaksā vispirms sev”.</p>	<p>151.Par prioritāti uzskata papildināt uzkrājumus pirms dažu diskrecionāro izdevumu veidu rašanās.</p>	<p>153.Uzskata uzkrājumu veidošanu par mājsaimniecības budžeta pamatkomponentu.</p>
	<p>“Drošības spilvena” uzkrājumi</p> <p>Izprot priekšrocības, ko sniedz turpmāk uzskaitītais.</p> <p>154.Uzkrājumi, kas ļauj segt finanšu satricinājumus ārkārtas situācijās.</p> <p>155.Daļa uzkrājumu viegli pieejamā vai likvidā formā.</p>	<p>156.Veic pasākumus, lai izveidotu uzkrājumus ārkārtas situācijām nolūkā pārvarēt finanšu satricinājumus.</p>	<p>157.Augstu vērtē papildu <i>finansiālo noturību</i>, ko rada uzkrājumi.</p> <p>158.Ir apmierināts ar pašreizējiem “drošības spilvena” uzkrājumiem vai motivēts tos palielināt.</p>
	<p>Procentu likmes</p> <p>159.Izprot salikto procentu ietekmi uz uzkrājumiem un uzkrājumu veidošanas metodes, kas ļauj gūt no tiem labumu.</p>	<p>160.Turpina veidot uzkrājumus pat zemu procentu likmju apstākļos.</p> <p>161.Cenšas ņemt vērā reālo procentu likmi par turējumā esošajiem uzkrājumiem.</p>	

		162. Izmanto uzticamus un <i>objektīvus</i> digitālās salīdzināšanas rīkus, lai salīdzinātu procentu likmes, maksas un citas uzkrājumu konta iespēju iezīmes un izvērtētu to ietekmi uz ietaupījumiem.	
	<p>Uzkrājumu produktu izvēle</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>163. Pārzina dažādas pieejamās uzkrājumu iespējas [vai spēj viegli atrast par tām informāciju].</p> <p>164. Zina, ka dažādi uzkrājumu produkti var piedāvāt dažādas maksu, procentu likmju un nodokļu atvieglojumu kombinācijas un nozīmēt dažādu veidu riskus.</p> <p>165. Zina, ka uzkrājumu produktiem var būt atšķirīgas ilgtspējas iezīmes (vides, sociālie un korporatīvās pārvaldības aspekti).</p> <p>166. Zina, kur piekļūt piemērotiem uzkrājumu produktiem.</p> <p>167. Saprot, ka konkrētas uzkrājumu vai ieguldījumu iespējas izvēle var daļēji būt atkarīga no paredzamā laika, kad jāsasniedz uzkrājumu mērķis.</p> <p>168. Zina, kā novērtēt dažādu uzkrājumu veidošanas metožu drošību.</p>	<p>170. Veic piesardzības pasākumus, lai nodrošinātu uzkrātās naudas drošību.</p> <p>171. Izvēlas uzkrājumu produktus atbilstoši savām vēlmēm, <i>tajā skaitā vēlmēm ilgtspējas jomā</i>.</p>	<p>172. Pārliecināti izvēlas uzkrājumu produktus saskaņā ar savām vēlmēm, <i>tajā skaitā vēlmēm ilgtspējas jomā</i>, vai vajadzības gadījumā lūdz padomu.</p>

	169. Zina, ka naudas līdzekļi apmērā līdz 100 000 EUR, kas noguldīti vienas personas un vienas iestādes bankas kontā, ir aizsargāti saskaņā ar noguldījumu garantiju sistēmu.		
	<p>Uzkrājumu pārvaldība</p> <p>173. Zina par uzticamiem digitālajiem rīkiem, ko izstrādājuši <i>objektīvi</i> pakalpojumu sniedzēji un kas paredzēti, lai palīdzētu regulāri papildināt uzkrājumus.</p>	174. Uzrauga uzkrājumu pieaugumu un vajadzības gadījumā veic korekcijas.	177. Ir motivēts izmantot rīkus, kas palīdz pieņemt lēmumus par finansēm un uzlabot ar finansēm saistīto uzvedību.

		<p>175. <i>Seko līdzī informācijai par pieejamajiem personīgo finanšu pārvaldības rīkiem.</i></p> <p>176. <i>Izmanto uzticamus un objektīvus digitālos rīkus, kas palīdz pieņemt lēmumus par uzkrājumu veidošanu.</i></p>	
<p>2.4. Ieguldījumu veikšana</p>	<p>Ieguldījumu pamati</p> <p>178. Izprot atšķirību starp uzkrājumiem un ieguldījumiem un starp parādu un kapitālu.</p> <p>179. Apzinās, ka daži ieguldījumu veidi ir likvidāki nekā citi.</p> <p>180. Zina, ka ieguldījuma vērtība var palielināties vai samazināties.</p> <p>181. Zina, ka dažādu veidu maksas un maksājumi (vienreizēji un pastāvīgi, tieši un netieši) var būtiski ietekmēt ieguldījumu rezultātus.</p> <p>182. Saprot, kā inflācijas, procentu likmju un/vai valūtas kursu izmaiņas var ietekmēt ilgtermiņa plānus.</p> <p>183. Saprot atšķirību starp potenciālajiem (nerealizētajiem) un realizētajiem zaudējumiem vai peļņu.</p> <p>184. Apzinās papildu riskus, kas saistīti ar informācijā nepamatotu ieguldījumu lēmumu pieņemšanu.</p>	<p>186. Var aprēķināt ieguldījuma vērtības proporcionālo palielinājumu vai samazinājumu.</p>	<p>187. Pārliecināti izvērtē, vai konkrētus mērķus var sasniegt, veicot ieguldījumu.</p> <p>188. Pārliecināti neveic ieguldījumus, ja nesaprot finanšu produktu vai pakalpojumu.</p>

	185. Izprot ieguldījumu pamatjēdzienus, piemēram, naudas vērtība laikā, riska toleranci, ieguldījumu periodu un ieguldījumu mērķus.		
	Akciju un fondu cenas 189. Saprot, ka vienai un tai pašai akcijai vai fondam var būt atšķirīga pirkšanas/pārdošanas cena dažādos laikos.		
	Ieguldījumu izvēle un diversifikācija Persona pārzina turpmāk minēto. 190. Pārzina tādas dažādu ieguldījumu produktu iezīmes kā riska līmenis, likviditāte, sagaidāmie darbības rezultāti un ilgtspējas iezīmes vai spēj viegli atrast par tām informāciju. 191. Zina, ka par ieguldījumu produktiem un pakalpojumiem var iekasēt maksas, komisijas naudas un citus maksājumus un ka šie posteņi var atšķirties atkarībā no pakalpojumu sniedzēja un pārdošanas kanāla. 192. Zina, ka dažādu pakalpojumu sniedzēju piedāvāta un dažādos pārdošanas kanālos pieejama viena un tā paša ieguldījumu produkta cenas var atšķirties.	197. Ieguldījumu pārvaldībā un uzraudzībā ņem vērā risku, darbības rezultātus, izmaksas un citas ieguldījumu iezīmes. 198. Periodiski uzrauga ieguldījumus un vajadzības gadījumā veic korekcijas. 199. Pieņemot lēmumu par ieguldījumu, spēj ņemt vērā personīgās vēlmes attiecībā uz ieguldījumu mērķi, riska toleranci, termiņu un ilgtspēju .	Persona pārliecināti un motivēti veic turpmāk aprakstītās darbības. 204. Pirms saistību uzņemšanās veic izpēti par iespējamiem ieguldījumiem. 205. Salīdzina ieguldījumu produktu ilgtspējas līmeni, izmantojot, piemēram, citus standartus, marķējumus vai reitingus. 206. Apšaubā ieguldījumu piedāvājumus, kas šķiet pārāk labi, lai būtu patiesi.

	<p>193. Zina, ka dažādiem ieguldījumu produktiem var būt atšķirīgas ilgtspējas iezīmes (vides, sociālajā un korporatīvās pārvaldības jomā).</p> <p>194. Saprot priekšrocības, ko sniedz diversificēta ieguldījumu portfeļa turēšana.</p> <p>195. Zina, kāpēc, veicot ieguldījumus, ir svarīgi ņemt vērā kopējo aktīvu izvietojumu.</p> <p>196. Zina, ka pastāv dažādi starpnieki un tirdzniecības rīki, kuriem var piekļūt, izmantojot dažādus tradicionālos un digitālos līdzekļus.</p>	<p>200. Spēj iegūt atbilstošu un uzticamu informāciju, lai sniegtu informāciju attiecībā uz lēmumiem par ieguldījumiem.</p> <p>201. Veic izpēti par iespējamajiem ieguldījumiem.</p> <p>202. Veido diversificētu portfeli.</p> <p>203. Vajadzības gadījumā spēj apvienot dažādus ieguldījumu produktus, piemēram, pensijas, dzīvības apdrošināšanas polises, dotācijas, kolektīvo ieguldījumu shēmas vai citus ieguldījumu produktus.</p>	<p>207. Salīdzina pensiju fondu, dzīvības apdrošināšanas polišu, dotāciju, kolektīvo ieguldījumu shēmu vai citu ieguldījumu produktu ieguldījumu portfeļa sastāvu, lai visaptverošā veidā novērtētu to piemērotību.</p> <p>208. Nepieņem lēmumus par ieguldījumiem, pamatojoties uz bailēm neizmantot izdevību.</p> <p>209. Spēj sniegt starpniekam attiecīgu personisku informāciju piemērotības novērtēšanai.</p>
	<p>Kriptoaktīvi un saistītās digitālās tendences</p> <p>210. Zina, ka pastāv dažādi <i>kriptoaktīvu</i> veidi, un pamata līmenī izprot, kā tiem piekļūt un kā tos apmainīt.</p> <p>211. Apzinās riskus, kas saistīti ar <i>kriptoaktīvu</i> izmantošanu maksājumu vai ieguldījumu nolūkos, un riskus, kas saistīti ar “kriptovalu apmaiņas platformām” (piemēram, tehnoloģiskus vai citus riskus) un kam var būt būtiskas finansiālas sekas</p>	<p>213. Attiecīgā gadījumā zina, kā droši un saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem izmantot dažādus <i>kriptoaktīvu</i> veidus.</p>	<p>214. Seko līdzi norisēm, kas saistītas ar jaunajām tehnoloģijām finanšu produktu un pakalpojumu jomā.</p>

	212. Apzinās, ka krāpnieki, kas īsteno ar <i>kriptoaktīviem</i> saistītu blēdīšanos, bieži vien mēģina piesaistīt potenciālos upurus, solot augstu sagaidāmo peļņu.		
	<p>Akcionāra tiesības</p> <p>215. Apzinās tiesības un priekšrocības, kas saistītas ar akciju turēšanu uzņēmumā.</p> <p>216. Zina par akcionāru tiesībām ietekmēt uzņēmuma lēmumus, arī attiecībā uz tā ilgtspējas rādītājiem.</p> <p>217. Zina par iespēju un prasībām piedalīties kolektīvās akcionāru darbībās, kā arī par digitālajiem rīkiem šādas dalības īstenošanai.</p>	218. Attiecīgā gadījumā var veikt pasākumus, lai sadarbotos ar uzņēmumiem ikgadējās akcionāru kopsapulcēs vai piedalītos kolektīvās akcionāru darbībās saskaņā ar savām vēlmēm ilgtspējas un citās jomās.	
	<p>Ilgtspējīgi ieguldījumi</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>219. Zina par tirgū pieejamajiem <i>ilgtspējīgu ieguldījumu</i> produktiem.</p> <p>220. Pārzina dažādas ilgtspējas dimensijas (vide, sociālā joma un pārvaldība) un principus, kas ir katras šīs dimensijas pamatā.</p>	<p>222. Meklē ieguldījumu produktus saskaņā ar savām vēlmēm ilgtspējas jomā.</p> <p>223. Izvēlas ieguldījumu stratēģiju attiecībā uz ieguldījumu pārtraukšanu vai iesaistīšanos, vai abu apvienojumu atbilstoši savai personīgajai situācijai un vēlmēm.</p>	<p>226. Ir motivēts izpētīt produktus, kurus jau izmanto vai kuros plāno veikt ieguldījumus, lai pārliecinātos, ka tie atbilst personīgajām vēlmēm ilgtspējas jomā.</p> <p>227. Pārliecināti uzdod jautājumus par to, cik lielā mērā ieguldījumu produkts atbilst ilgtspējas kritērijiem.</p>

	<p>221. Zina, ka var izmantot dažādas ieguldījumu stratēģijas, lai veiktu ieguldījumus saskaņā ar savām vēlmēm vides, sociālajā un korporatīvās pārvaldības (ilgtspējas) jomā, piemēram, izvairoties no ieguldījumiem konkrētās nozarēs vai uzņēmumos (ieguldījumu pārtraukšana) vai sadarbojoties ar konkrētiem uzņēmumiem, lai tie mainītu savu darbību (iesaistīšanās).</p>	<p>224. Uzdod papildu jautājumus konsultantam par ieguldījumu produktu aspektiem, kas saistīti ar ilgtspēju.</p> <p>225. Veic izpēti par potenciālo uzkrājumu un ieguldījumu produktu ilgtspējas raksturlielumiem un tos salīdzina.</p>	
	<p>Preces</p> <p>228. Zina, ka ieguldījumu vērtība tādos materiālos labumos kā zelts dažādu faktoru dēļ var palielināties vai samazināties.</p>	<p>229. Seko līdzi izmaiņām to preču cenā, kuras tiek turētas kā ieguldījumi.</p>	
	<p>Faktori, kas ietekmē lēmumus par ieguldījumiem</p> <p>230. Apzinās, ka cilvēka īpašības, piemēram, emocijas vai kognitīva neobjektivitāte, var ietekmēt lēmumus par ieguldījumiem neparedzētos veidos.</p> <p>231. Apzinās riskus, kas saistīti ar akciju tirdzniecības sociālajām platformām.</p>	<p>232. Veic pasākumus, lai pieņemtu apzinātus lēmumus un kontrolētu emocionālo reakciju, un, pieņemot lēmumus par ieguldījumiem, ņem vērā kognitīvo neobjektivitāti.</p>	

<p>2.5. Ilgtermiņa plānošana un aktīvu veidošana</p>	<p>Ilgtermiņa plānošanas pamati</p> <p>233. Apzinās, ka ir svarīgi pievērst uzmanību ilgtermiņa perspektīvai pat tad, ja īstermiņa vajadzības ir steidzamas.</p> <p>234. Saprot, ka ilgtermiņa plānošanai var būt vajadzīgi atšķirīgi finanšu produktu veidi, nevis tie, ko izmanto ārkārtas uzkrājumu veidošanai.</p> <p>235. Saprot, ka darbības, kas vajadzīgas, lai īstenotu ilgtermiņa plānus, laika gaitā var būt jākorģē.</p> <p>236. Apzinās, ka ir svarīgi izstrādāt plānus vecumdienām, tai skaitā ņemt vērā apgādājamo finansiālās vajadzības, pieņemt lēmumus par to, kā būtu jāsadala nesamaksātās izmaksas, parādi un aktīvi, un attiecīgā gadījumā sagatavot testamentu.</p>	<p>237. Izstrādā finanšu plānus turpmākiem pozitīviem un negatīviem dzīves notikumiem, kas varētu radīt finansiālas sekas.</p> <p>Paredz stratēģijas turpmāko darbību veikšanai.</p> <p>238. Rīkojas, veidojot ilgtermiņa plānus [rīcības neatlikšana].</p> <p>239. Saglabā līdzsvaru starp neatliekamām vajadzībām un vēlmēm un ilgtermiņa plāniem, lai sasniegtu ilgtermiņa finanšu mērķus.</p> <p>240. Uzrauga ieguldījumu, aktīvu un saistību mainīgo vērtību.</p> <p>Persona ņem vērā turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>241. Izstrādājot ilgtermiņa plānus, ņem vērā prognozējamās ienākumu un izdevumu svārstības.</p> <p>242. Apsverot ilgtermiņa vajadzības, ņem vērā visus personīgos un mājsaimniecības aktīvus un saistības.</p>	<p>245. Augstu vērtē ilgtermiņa finanšu plānošanu kā veidu, kā saglabāt vai palielināt finansiālo labklājību.</p> <p>246. Vajadzības gadījumā pārliecināti veic izmaiņas ilgtermiņa finanšu plānos.</p> <p>247. Pārliecināti īsteno ilgtermiņa finanšu plānus.</p> <p>248. Ir motivēts ņemt vērā apgādājamo personu ilgāka termiņa finansiālās vajadzības.</p>
---	--	--	--

		<p>243. Ņem vērā iespēju, ka ģimenes vai kopienas locekļiem ilgtermiņā būs vajadzīgs finansiāls atbalsts.</p> <p>244. Izstrādā plānus, lai segtu apgādībā esošo personu kārtējos ikdienas izdevumus un organizētu atlikušo izmaksu, parādu un aktīvu sadali dzīves noslēgumā, kā arī tos laiku pa laikam pārbauda.</p>	
2.6. Pensionēšanās	<p>Pensijas plānošanas pamati</p> <p>Persona izprot turpmāk minēto.</p> <p>249. Izprot, kāpēc ir svarīgi apsvērt veidus, kā nodrošināt finansiālo drošību pēc darbības vecuma beigām, un sākt veidot pensijas uzkrājumus jaunībā.</p>	<p>250. Plāno, kā panākt finansiālo drošību laikposmam pēc darbības vecuma beigām.</p> <p>251. Plānojot pensionēšanos, ņem vērā visus iespējamās attiecīgos resursus un saistības.</p>	<p>252. Pārliecināti plāno pensionēšanos.</p> <p>253. Ņem vērā to, ka ir svarīgi līdzsvarot pašreizējo dzīves līmeni un tēriņu izvēli ar mērķi vēlāk dzīvē panākt labāku finanšu situāciju.</p>
	<p>Pensiju produktu kategorijas</p> <p>254. Zina, kas ir tiesīgs saņemt valsts pensiju un cik liela tā ir.</p>	<p>259. Izvēlas kādu no pensiju produktiem vai rada pensiju shēmu kombinācijas, lai, ja iespējams, veidotu pienācīgus pensijas ienākumus.</p>	

	<p>255.Labi izprot galvenos valsts un privāto pensiju veidus, kas pieejami valstī.</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>256.Saprot atšķirību starp brīvprātīgajiem un obligātajiem pensijas uzkrājumiem un atšķirību starp arodpensiju un individuālajām shēmām.</p> <p>257.Zina, ka dažās jurisdikcijās cilvēkiem pensija tiek piešķirta automātiski.</p> <p>258.Zina, vai ir iespējama atteikšanās [attiecīgā gadījumā].</p>		
	<p>Pensiju produktu pārvaldība</p> <p>260.Saprot, ka ir svarīgi plānot pensijas izmaksas posmus, kā arī uzkrāšanas posmu.</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p> <p>261.Pārzina galvenās iespējas gūt ienākumus no pensiju produkta pensionēšanās brīdī.</p> <p>262.Pārzina riskus, kas saistīti ar naudas saņemšanu no pensiju uzkrājumiem vai līdzekļu aizņemšanos no šiem uzkrājumiem pirms pensionēšanās.</p>	<p>264.Ievēro pensionēšanās plānu un vajadzības gadījumā veic korekcijas, lai sasniegtu nepieciešamos ienākumus vecumdienās.</p> <p>265.Pieņem aktīvus lēmumus, lai pārvaldītu uzkrājumus aiziešanai pensijā un tās laikā [attiecīgā gadījumā].</p> <p>266.Cenšas gūt labumu no stimulu shēmām pensiju uzkrājumu veicināšanai, piemēram, izmanto darba devēju iemaksas un nodokļu atvieglojumus, ja iespējams.</p>	

	263. Zina par uzticamiem digitālajiem rīkiem, ko izstrādājuši <i>objektīvi</i> pakalpojumu sniedzēji un kas paredzēti, lai veiktu ar pensionēšanos saistītus aprēķinus un regulāri pārraudzītu pensijas.	267. Ņem vērā uzvedināšanas ietekmi, piemēram, automātiskās pensijas shēmas ar atteikšanās iespēju vai obligātās minimālās iemaksas pensiju uzkrājumos.	
	<p>Ilgtspējas apsvērumi saistībā ar pensijām</p> <p>268. Saprot, cik lielā mērā attiecīgais pensiju produkts atbilst ilgtspējas kritērijiem.</p>	269. Izvēlas pensiju produktu atbilstoši savām riska un ilgtspējas vēlmēm.	270. Pārliecināti uzdod jautājumus par to, cik lielā mērā pensiju produkti atbilst ilgtspējas kritērijiem, un vajadzības gadījumā pieprasa vairāk iespēju vai labākas iespējas.
2.7. Kredīts	<p>Apsvērumi pirms kredīta pieprasīšanas</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>271. Izprot kredītsaistību ietekmi uz turpmāko izmantojamo ienākumu.</p> <p>272. Saprot, ka pirms naudas aizņemšanās ir svarīgi novērtēt spēju to atmaksāt.</p> <p>273. Izprot salikto procentu ietekmi uz kredītu.</p> <p>274. Saprot, ka ir svarīgi zināt atmaksas perioda ilgumu un to, vai tas ir fiksēts.</p>	<p>277. Kredītu izmanto tikai tad, ja tas ir nepieciešams, un pēc tam, kad ir apsvērtas sekas.</p> <p>278. Novērtē kredīta kopējās izmaksas un iespēju to atmaksāt, pirms tiek pieņemts lēmums aizņemties naudu.</p> <p>279. Pieņem lēmumus aizņemties un pārvalda kredītsaistības, nepārsniedzot savu budžetu.</p>	<p>Persona ir motivēta veikt turpmāk uzskaitītās darbības.</p> <p>282. Pirms lēmuma pieņemšanas apsver kredīta izmantošanas sekas.</p> <p>283. Meklē alternatīvas aizņēmumiem (piemēram, uzkrājumi, līzings, kopīpašums, sociālais atbalsts u. c.).</p>

	<p>275.Saprot, ka kredīta kopējās izmaksas var būt lielākas par izmaksām, ko paredz tikai procentu likme.</p> <p>276.Spēj nošķirt kredīta izmantošanu, lai radītu vai palielinātu nākotnes ienākumus vai turību, un kredīta izmantošanu patēriņam.</p>	<p>280.Pieņemot lēmumu par pirkuma veikšanu uz kredīta, ņem vērā gan preces izmaksas, gan kredīta izmaksas.</p> <p>281.Pieņemot lēmumu par to, vai aizņemties, ņem vērā nākotnes ienākumu vai turības radīšanas vai palielināšanas potenciālu.</p>	
	<p>Galvotāji un nodrošinājums</p> <p>284.Zina, ka daži kredīta sniedzēji saistību neizpildes gadījumā var pieprasīt, lai kredīta maksājumus sedz galvotājs.</p> <p>285.Zina, ka, pieprasot kredītu, var būt nepieciešams nodrošinājums, lai garantētu aizdevuma atmaksu.</p> <p>286.Izprot sociālās un finansiālās sekas, ko rada prasība kādam kļūt par galvotāju, un atbildību, kas rodas, ja netiek veikta kredīta atmaksa.</p>	<p>287.Ņem vērā sociālās un finansiālās sekas, ko rada lūgums kādam būt par galvotāju.</p>	<p>288.Pārliecināti galvo par citas personas kredītu vai lūdz citu personu būt par galvotāju.</p>

	<p>Kredīta izvēle</p> <p>289. Zina par dažādiem pieejamo kredītu veidiem (tajā skaitā kredītkartēm, hipotekārajiem produktiem, atjaunojamām kredītiespējām vai īstermiņa kredītu), to paredzēto izmantojumu un katra kredīta veida galvenajām priekšrocībām un trūkumiem vai spēj viegli iegūt šo informāciju.</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>290. Zina, vai aizdevums ir vai nav nodrošināts ar aktīvu, un var novērtēt šāda aizdevuma izmantošanas priekšrocības un trūkumus, tajā skaitā arī sekas, ko rada nodrošinātā kredīta neatmaksāšana.</p> <p>291. Saprot, kāpēc ir svarīgi zināt pašreizējo kredīta procentu likmi un to, vai šī likme ir fiksēta vai mainīga, kā arī inflācijas līmeni.</p> <p>292. Zina, ka kredīts var būt pieejams arī tiešsaistē (piemēram, izmantojot vienādranga aizdevumu platformas), un spēj atšķirt dažādās iezīmes (un riskus).</p> <p>293. Zina, ka pastāv dažādi hipotēku veidi, tostarp zaļās hipotēkas.</p>	<p>294. Rūpīgi izvēlas kredītproduktus [tiklīdz ir pieņemts lēmums aizņemties un kad ir izvēlēts attiecīgais kredītprodukts], ņemot vērā tādus faktorus kā procentu likme, inflācijas līmenis, kopējās izmaksas un elastīgums, kā arī summa, kas regulāri jāatmaksā.</p> <p>295. Izmanto salīdzināšanas instrumentus, lai izvērtētu kredītproduktu izmaksas un citas īpašības.</p>	<p>296. Pārliecināti lūdz papildu informāciju par dažādiem kredītu veidiem.</p> <p>297. Vajadzības gadījumā pārliecināti izvēlas piemērotu kredīta sniedzēju un produktu, arī izmanto pieejamos salīdzināšanas instrumentus.</p>
--	---	--	--

	<p>Kredītņemšanas riski</p> <p>298. Apzinās iespējamās negatīvās sekas, ko varētu radīt aizņēmumi, kuru mērķis ir novērst pašreizējo ienākumu trūkumu.</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>299. Izprot dažādu kredītu sniedzēju veidu (gan oficiālu, gan neoficiālu) sniegto pakalpojumu izmantošanas riskus un ieguvumus.</p> <p>300. Apzinās konkrētās problēmas, kas saistītas ar kredītu ņemšanu ārvalstu valūtā.</p> <p>301. Apzinās riskus, kas saistīti ar atjaunojamu kredītspēju atkārtotu izmantošanu.</p> <p>302. Apzinās atsavināšanas risku gadījumā, ja hipotēka netiek atmaksāta.</p>	<p>303. Novērtē riskus, ieguvumus un iespējamās sekas, ko rada konkrēta kredīta sniedzēja pakalpojumu izmantošana.</p>	
	<p>Pieteikums kredīta saņemšanai un kredītspējas novērtēšana</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p>	<p>312. Jautā, kāda informācija tiek izmantota, lai novērtētu spēju atmaksāt kredītu.</p>	

	<p>304. Zina, ka pastāv kredībspējas novērtēšanas sistēma un kādi ir tās galvenie aspekti, ja valstī tā ir pieejama.</p> <p>305. Zina, ka pozitīvs kredībspējas novērtējums var palielināt iespēju saņemt kredītu un samazināt kredīta izmaksas.</p> <p>306. Zina, ka metodes, ko izmanto, lai sagatavotu kredībspējas novērtējumus vai noteiktu kredītu pieejamību un cenu, var ietvert lielo datu un datu analītikas izmantošanu un ka tās laika gaitā var mainīties.</p> <p>307. Apzinās, ka pakalpojumu sniedzēji var atšķirīgi reaģēt uz kredībspējas novērtējumā ietverto informāciju.</p> <p>308. Apzinās, ka tādi ienākumi kā prēmijas, neparedzēti ieņēmumi vai dāvinājumi nevar tikt ņemti vērā, kredīta vajadzībām aprēķinot izmantojamo ienākumu.</p> <p>309. Zina, ka kredīta sniedzēji var pieprasīt informāciju par aizņēmēja spēju veikt atmaksu un ka tas var ietvert piekļuvi trešās personas veiktam kredībspējas novērtējumam.</p> <p>Persona pārzina turpmāk minēto.</p> <p>310. Zina, kādi faktori tiek ņemti vērā kredībspējas novērtējumā (tostarp <i>persondatu izmantošana</i>).</p> <p>311. Zina, ka piekļūt informācijai par personīgo kredībspējas novērtējumu un ar ko sazināties neatbilstību gadījumā.</p>	<p>313. Ņem vērā veidus, kā konkrētas darbības un rīcība ietekmēs kredībspējas novērtējumu (<i>attiecīgā gadījumā arī darbības, ko uzrauga, izmantojot lielos datus</i>).</p> <p>314. Vajadzības gadījumā veic pasākumus, lai uzlabotu kredībspējas novērtējumu.</p>	
--	--	--	--

	<p>Kredīta atmaksa</p> <p>315.Saprot, ka ir svarīgi censties maksāt vairāk nekā minimālo maksājumu par elastīgām kredītsaistībām.</p>	<p>316.Laikus atmaksā visas kredītsaistības [ja vien personiskie apstākļi nepasliktinās].</p> <p>317.Atmaksā maksimālo iespējamo [ņemot vērā budžeta ierobežojumus] īstermiņa kredīta vai atjaunojamo saistību summu.</p> <p>318.Ņem vērā kopējo finansiālo labumu no kredīta pirmstermiņa atmaksas un pieņem uz informāciju balstītu lēmumu veikt šādu pirmstermiņa atmaksu, kad līdzekļi to atļauj.</p>	<p>319.Pārliecināti pārvalda kredītsaistības.</p>
	<p>Kredītīguma pārskatīšana</p> <p>320.Zina, ka var būt iespējama kredītīguma pārskatīšana.</p>	<p>321.Veic pasākumus, lai būtu lietas kursā par tirgus izmaiņām, atmaksājot kredītu, un apsver iespēju pārskatīt nelabvēlīgas vai finansiāli neizpildāmas vienošanās.</p>	

	<p>Konta pārtēriņa iespējas</p> <p>322.Saprot, ka kopējā naudas summa, kas pieejama izdevumiem bankas kontā, var ietvert saskaņotu pārtēriņa iespēju.</p> <p>323.Zina, ka pārtēriņš ir kredīta veids, kas var radīt izmaksas un kas ir jāatmaksā.</p>	<p>324.Cenšas saglabāt pozitīvu bankas bilanci budžeta izpildes ietvaros.</p>	
	<p>Viegli pieejams augstu izmaksu kredīts</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk uzskaitītajiem apsvērumiem.</p> <p>325. Tirgvedība un vienkāršoti aizdošanas procesi var palielināt kārdinājumu piekļūt kredītam, neņemot vērā sekas, jo īpaši, ja kredīts tiek piedāvāts tiešsaistē vai izmantojot mobilās ierīces.</p> <p>326.Daži pārdevēji piedāvā kredītu, lai stimulētu pircējus veikt pirkumu vai tērēt vairāk, nekā sākotnēji plānots, un/vai palielinātu nākotnes klientu bāzi.</p> <p>327.Kredīta piedāvājumi, kas sākotnēji ir bezprocentu piedāvājumi, var ietver procentu piemērošanu nākotnē.</p>	<p>329.Veic pasākumus, lai izvairītos no pārmērīgām parādsaistībām, kuras var rasties, izmantojot viegli pieejamu augstas cenas kredītu, ko bieži piedāvā tiešsaistē.</p> <p>330.Rūpīgi apsver iespēju pilnībā atmaksāt bezprocentu kredītu pirms bezprocentu perioda beigām un apzinās sekas, kas iestāsies, ja tas netiks darīts.</p>	<p>331.Pārliecināti noraida nevēlamu kredītu, kas tiek piedāvāts pirkuma veikšanas brīdī.</p>

	328. Iespējas “pirkt tagad, maksāt vēlāk” [daudzos gadījumos ieskaitot pamatpakalpojumus] parasti ir kredīta veids, un tas var radīt izmaksas.		
2.8. Parādsaistības un parādsaistību pārvaldība	Parādsaistību pārvaldība 332. Saprot iespējamo slogu, ko rada parādsaistības. 333. Izprot saikni starp pašreizējo parādsaistību līmeni un finansiālo labklājību tagad un nākotnē. 334. Zina, kā pārvaldīt parādsaistību atmaksu. Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus. 335. Saprot, kāpēc ir svarīgi pārvaldīt [mājsaimniecības vai individuālo] parādsaistību attiecību pret ienākumiem. 336. Apzinās parādu neatmaksāšanas ietekmi uz kredībspējas novērtējumiem.	337. Veic agrīnus pasākumus, lai novērstu vai mazinātu parādsaistību problēmas. 338. Uzrauga kopējo kredītu izmantojumu. 339. Pirms papildu kredīta ņemšanas esošo parādu atmaksai pieņem uz informāciju balstītu lēmumu.	340. Ir motivēts atrisināt ar kredītu saistītās problēmas, pirms parāds kļūst par apgrūtinājumu. 341. Uzņemas atbildību par parādsaistībām un parādsaistību pārvaldību.
	Parādsaistības, kas uzkrātas novēlotu maksājumu dēļ Persona izprot turpmāk uzskaitītos apsvērumus.	344. Par prioritāti izvirza rēķinus un kredītu atmaksu, nevis neobligātus izdevumus.	

	<p>342.Parādsaistības var rasties nesamaksātu rēķinu, kā arī kredīta izmantošanas rezultātā.</p> <p>343.Par rēķinu un kredīta novēlotu samaksu parasti rodas papildu izmaksas.</p>	<p>345.Veic pasākumus, lai izvairītos no maksājumu kavēšanas pat tad, ja apstākļi mainās.</p>	
	<p>Grūtības atmaksāt parādsaistības</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p> <p>346.Apzinās sekas, kas rodas, neveicot kredīta maksājumus, un zina par parāda piedziņas procesu.</p> <p>347.Apzinās, ka ir iespējami pagarinājumu periodi un valsts atbalsta pasākumi, kas palīdz atmaksāt parādsaistības.</p> <p>348.Zina, kur vērsties, lai saņemtu palīdzību parādsaistību sloga samazināšanā [vajadzības gadījumā].</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>349.Saprot, ka dažas parādsaistības var būt jānosaka par prioritārām salīdzinājumā ar citām, ja tās kļūst neatmaksājamas.</p> <p>350.Saprot, ka patērētājiem ir tiesības un pienākumi, pārvaldot parādsaistības.</p>	<p>351.Informē kreditorus pirms atmaksas termiņa, ja nav iespējams veikt maksājumu.</p> <p>352.Attiecīgā gadījumā piesakās pārmērīgu parādsaistību procedūrai.</p>	<p>353.Pārliecināti sazinās ar attiecīgajām pusēm, lai apspriestu parādsaistību pārvaldību un atmaksu.</p>

3. Risks un ieguvumi

Temats	Informētība, zināšanas un izpratne	Prasmes un uzvedība	Pārliecinātība, motivācija un attieksme
3.1. Risku noteikšana	<p>Riska pamati</p> <p>354. Apzinās riskus finanšu kontekstā, arī tos, kas raksturīgi produktiem, un riskus, kurus var ierobežot un attiecībā uz kuriem var veikt apdrošināšanu.</p> <p>355. Zina, ka dažus riskus ar finansiālām sekām var samazināt, izmantojot noteiktus finanšu produktus un/vai veicot noteiktus pasākumus (apdrošināšanas iegāde, finanšu produktu iegāde ar kapitāla garantiju, pienācīgi diversificētu ieguldījumu produktu izmantošana utt.).</p>	<p>356. Ņem vērā būtisku ārēju problēmu radītos riskus, kas var ietekmēt personīgo finansiālo labklājību (cita starpā, piemēram, vides, tehnoloģiju, ar veselību saistītus, zinātnes, drošības vai ekonomiskos faktorus).</p>	<p>357. Ir motivēts noteikt pašu riska toleranci.</p> <p>358. Pārliecināti novērtē savus riskus, nepamatoti neietekmējoties no tirgvedības vai ziņām [izvairīšanās no neobjektivitātes attiecībā uz pieejamību].</p>
	<p>Risku avoti</p> <p>359. Apzinās iespējamus riskus ar finansiālām sekām (politiskus, ekonomiskus, vides un personiskus faktorus, piemēram, paredzamo mūža ilgumu).</p> <p>360. Zina, kāpēc ir svarīgi apzināties zemas varbūtības un augstu izmaksu notikumus, piemēram, ar klimatu saistītu notikumu risku.</p>	<p>362. Novērtē finansiālos riskus, kas saistīti ar personīgiem lēmumiem, dažādām izvēlēm dzīvē un ārējiem notikumiem.</p> <p>363. Ņem vērā riskus, kas saistīti ar nozīmīgiem projektiem vai pirkumiem.</p>	<p>367. Ir motivēts vajadzības gadījumā mazināt riskus.</p> <p>368. Pārliecināti pieņem pārdomātus lēmumus, kad riski kļūst acīmredzami.</p>

	<p>361. Zina par (iespējamiem) riskiem, kas saistīti ar finanšu produktiem, piemēram, nepiemērotu produktu izvēli, mainīgas procentu likmes produktu izmantošanu, saistību uzņemšanos maksāt fiksētas procentu likmes mainīgas procentu likmes vidē un produktu iegādāšanos ārvalstu valūtās.</p>	<p>Persona ņem vērā turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>364. Ņem vērā apstākļu maiņas risku, piemēram, darba zaudēšanu, izdevumu palielināšanos vai citus ārējus notikumus.</p> <p>365. Ņem vērā risku zaudēt daļu no mājsaimniecības ienākumiem vai visus mājsaimniecības ienākumus ģimenes locekļa sliktas veselības, invaliditātes vai nāves dēļ.</p> <p>366. Ņem vērā dažādu finanšu produktu radīto risku veidus.</p>	
	<p>Digitālo produktu un pakalpojumu īpašie riski</p> <p>369. Zina par īpašiem riskiem, kas saistīti ar digitālajiem finanšu produktiem un pakalpojumiem, piemēram, mobilajiem banku pakalpojumiem un aizdevumiem, ieguldījumiem, aizņēmumiem vienādranga platformās.</p> <p>370. Zina, ka daži digitālie finanšu produkti un pakalpojumi (piemēram, <i>kriptoaktīvi</i> vai sākotnējie virtuālās valūtas piedāvājumi) ir riskantāki nekā tradicionāli finanšu produkti, jo tie ir mazāk regulēti vai pat neregulēti.</p>	<p>371. Īpašu uzmanību pievērš riskiem, kas saistīti ar finanšu produktiem, kuru pamatā ir jaunās tehnoloģijas, piemēram, uz blokķēdēm balstītiem finanšu produktiem (<i>kriptoaktīviem</i>, sākotnējiem virtuālās valūtas piedāvājumiem utt.).</p>	

3.2. Finansiālās drošības tīkli un apdrošināšana	Drošības tīkla izveide Persona prot veikt turpmāk minēto. 372. Zina, kā izveidot finansiālās drošības tīklu, piemēram, izveidot ietaupījumus nebaltai dienai. 373. Aprēķina, cik ilgs laiks būs vajadzīgs, lai izveidotu drošības tīklu, kas varētu aptvert trīs mēnešu ienākumus. 374. Saprot apdrošināšanas nozīmi riska pārvaldībā.	375. Veido un uztur atbilstošu finansiālās drošības tīklu, vajadzības gadījumā veidojot uzkrājumus un izmantojot apdrošināšanu un citus finanšu produktus.	Persona ir motivēta veikt turpmāk uzskaitītās darbības. 376. Izveidot finansiālās drošības tīklu. 377. Pirkt vai atjaunināt apdrošināšanu pret nelabvēlīgiem notikumiem vai iznākumiem ar finansiālām sekām [attiecīgā gadījumā].
	Apdrošināšanas izvēle 378. Saprot, kādos gadījumos finansiālos riskus var labāk pārvaldīt ar apdrošināšanu vai bez tās. 379. Apzinās nepietiekamas apdrošināšanas risku un pārmērīgas apdrošināšanas izmaksas. Persona pārzina turpmāk minēto. 380. Zina, kādos gadījumos apdrošināšana ir juridisks pienākums.	384. Ņem vērā ieguvumus no apdrošināšanas, kad ir identificēti riski. 385. Izmanto piemērotus apdrošināšanas produktus. 386. Periodiski pārbauda, vai apdrošināšana joprojām nodrošina pietiekamu segumu. 387. Vajadzības gadījumā pieprasa atbilstošu apdrošināšanu.	

	<p>381. Zina, kādi apdrošināšanas produkti ir paredzēti konkrētām situācijām.</p> <p>382. Saprot atšķirību starp dzīvības un nedzīvības apdrošināšanu.</p> <p>383. Zina, ka apdrošināšanas piedāvājumu un apdrošināšanas prēmiju pamatā daļēji var būt konkrēta personiska informācija, ko apstrādā, izmantojot lielos datus un citu datu analītiku.</p>	<p>388. Veic pasākumus, lai apdrošinātos pret zemas varbūtības un augstu izmaksu notikumiem.</p> <p>389. Ņem vērā veidu, kādā noteiktas darbības un rīcība ietekmēs apdrošināšanas segumu un apdrošināšanas prēmijas (<i>attiecīgā gadījumā arī darbības, ko uzrauga, izmantojot lielos datus</i>).</p>	
	<p>Digitālā apdrošināšana</p> <p>390. Zina, ka pastāv digitālās apdrošināšanas pakalpojumu sniedzēji un tie piedāvā jaunus apdrošināšanas veidus (piemēram, vienādranga apdrošināšanu, pieprasījuma apdrošināšanu, uz lietošanu balstītu apdrošināšanu u. c.).</p> <p>391. Zina, ka digitālās apdrošināšanas pakalpojumu sniedzēji un to piedāvātie produkti varētu darboties citādi nekā tradicionālie apdrošināšanas pakalpojumu sniedzēji.</p>		
	<p>Apdrošināšana pret riskiem, kas saistīti ar klimatu</p> <p>392. Zina par veidiem, kā apdrošināties pret riskiem, kas saistīti ar klimatu.</p>	<p>393. Spēj novērtēt ar klimatu saistītos personīgos riskus un vajadzības gadījumā pret tiem apdrošināties.</p>	

	<p>Valsts atbalsts</p> <p>394. Zina par valsts atbalstu personām vai mājsaimniecībām, kas nonākušas finansiālās grūtībās, un kādos apstākļos to var iegūt.</p>		
<p>3.3. Riska un ieguvumu līdzsvarošana</p>	<p>Riska un ieguvumu attiecība</p> <p>395. Saprot saikni starp risku un iespējamiem ieguvumiem, proti, ka gadījumā, kad pastāv liela iespēja gūt peļņu no ieguldījuma, pastāv arī liela iespēja zaudēt naudu.</p> <p>396. Saprot ieguldījumu diversifikācijas mērķi kā stratēģiju riska mazināšanai.</p>	<p>397. Nosaka iespējamās finansiālos riskus un ieguvumus, kas saistīti ar pieņemamo lēmumu.</p> <p>398. Salīdzina ar dažādiem finanšu ieguldījumiem saistīto risku un ieguvumus.</p> <p>399. Izvērtējot ieguldījumu risku, ņem vērā vajadzību pēc aktīvu pieauguma un finansiālās drošības, kā arī savas vēlmes ilgtspējas jomā.</p> <p>400. Ņem vērā risku, kas saistīts ar kredītu izmantošanu neobligātiem izdevumiem.</p>	

	<p>Ilgospējas ietekme uz risku un ieguvumiem</p> <p>401. Saprot, ka ilgtspējas faktori un valdības klimata politika var ietekmēt riska līmeni un peļņu no ieguldījumiem.</p> <p>402. Apzinās, ka vides, sociālie vai pārvaldības riski var negatīvi ietekmēt uzņēmuma finansiālos rādītājus.</p>		
--	---	--	--

4. Finanšu vide

Temats	Informētība, zināšanas un izpratne	Prasmes un uzvedība	Pārliecinātība, motivācija un attieksme
4.1. Regulējums un patērētāju tiesību aizsardzība	<p>Patērētāju tiesību aizsardzības noteikumi</p> <p>403. Saprot, ka ES patērētāju tiesību aizsardzības pasākumi vienādā mērā attiecas uz finanšu operācijām, ko veic regulētas struktūras, neatkarīgi no tā, vai tās tiek īstenotas digitāli vai klātienē.</p> <p>404. Zina, ka finanšu pakalpojumu sniedzējiem ir pienākums taisnīgi izturēties pret patērētājiem un nodrošināt, ka informācija ir skaidra un pārredzama.</p> <p>405. Saprot attiecīgo finanšu regulatoru un finanšu iestāžu lomu.</p> <p>406. Zina, ka ir iespējams pārbaudīt, vai pakalpojumu sniedzējam ir attiecīgo kompetento valsts iestāžu izsniegta atļauja/licence.</p> <p>407. Apzinās, ka daži finanšu produkti un pakalpojumi, iespējams, netiek reglamentēti un uzraudzīti ES vai valstu līmenī.</p> <p>408. Saprot, ka daži patērētāju tiesību aizsardzības aspekti ir atkarīgi no tā, vai patērētājs ņem vērā sniegto informāciju.</p>	<p>409. Pārbauda, vai kompetentās valsts iestādes ir pilnvarojušas/reģistrējušas/regulē finanšu pakalpojumu sniedzēju, kas darbojas klātienē vai digitāli, un tādējādi tam atļāvušas sniegt konkrēto pakalpojumu.</p> <p>410. Izlasa informāciju par produktu un informācijas izpaušanas dokumentus un pārbauda tos — arī tad, ja tie ir nodrošināti elektroniski.</p> <p>411. Pārbauda informāciju par finanšu pakalpojumu sniedzējiem, kuri ir pārkāpuši regulējumu vai negodīgi izturējušies pret patērētājiem.</p> <p>412. Pārbauda izmaiņas finanšu regulējumā un patērētāju tiesību aizsardzībā un to iespējamo ietekmi.</p>	<p>413. Ir motivēts izvēlēties piemērotus un uzticamus finanšu pakalpojumu sniedzējus.</p> <p>414. Ir motivēts uzzināt informāciju, ko konsultantiem, finanšu pakalpojumu sniedzējiem un uzņēmumiem ir juridisks pienākums sniegt finanšu patērētājiem.</p>

	<p>Sūdzības</p> <p>415. Zina, ka pastāv tiesiskās aizsardzības mehānismi un kā tiem vajadzības gadījumā piekļūt.</p> <p>416. Zina, ka pastāv mehānismi strīdu izšķiršanai ārpus tiesas kārtībā, <i>tajā skaitā tiešsaistes instrumenti strīdu alternatīvai izšķiršanai</i>, un saprot, kā izvēlēties vispiemērotāko.</p> <p>417. Zina to attiecīgo struktūru savā jurisdikcijā, kurai var iesniegt sūdzību par produktiem un pakalpojumiem, <i>tajā skaitā tiešsaistē pārdotiem produktiem un pakalpojumiem.</i></p>	<p>418. Iesniedz sūdzību finanšu pakalpojumu sniedzēja atbildīgajai nodaļai un pēc tam, ja nepieciešams, attiecīgajai ārējai struktūrai.</p>	<p>419. Pārliecināti spriež par finanšu pakalpojumu sniedzēja nodrošināto pakalpojumu kvalitāti un aizsardzību.</p> <p>420. Spēj vērsties pēc tiesiskās aizsardzības, ja rodas problēmas.</p>
	<p>Persondatu aizsardzība</p> <p>421. Saprot, ka finanšu pakalpojumu patērētājiem ir tiesības attiecībā uz saviem <i>persondatiem</i> un ka viņiem pār tiem ir diskrecionāra kontrole.</p> <p>422. Zina, ka pastāv valsts iestādes, kas atbild par datu aizsardzību, un apzinās to nozīmi finanšu kontekstā.</p> <p>423. Apzinās finanšu dokumentu glabāšanas tiešsaistē ietekmi uz <i>persondatu</i> drošību.</p> <p>424. Saprot, ka finanšu pakalpojumu sniedzēji un uzņēmumi var glabāt ziņas par personu:</p>	<p>426. Spēj aizsargāt <i>persondatus</i> tiešsaistē.</p> <p>427. Novērtē finanšu pakalpojumu sniedzēju <i>persondatu</i> pieprasījumus, lai izlemtu, vai ir nepieciešams sniegt šādu informāciju.</p> <p>428. Finanšu kontekstā pienācīgi pārvalda savu digitālo pēdu, ciktāl tas ir iespējams.</p> <p>429. Izvairās no riskantas rīcības saistībā ar saviem <i>persondatiem</i> finanšu kontekstā.</p>	<p>430. Vajadzības gadījumā pārliecināti atceļ finanšu pakalpojumu sniedzējiem un uzņēmumiem sniegtas atļaujas piekļūt <i>persondatiem</i>, tos izmantot vai glabāt.</p>

	<p>— nolūkā individualizēt piedāvājumus, pamatojoties uz klienta saglabāto profilu, ko izmanto, lai secinātu, kāds ir klienta jutīgums pret cenu izmaiņām, produktu izvēles un attiecīgā uzvedība (piemēram, telemātikas apdrošināšanas kontekstā);</p> <p>— nolūkā sekot līdzi konkrētām būtiskām klientu darbībām un uzvedībai līguma darbības laikā (piemēram, aizdevumu atmaksas vēsture, braukšanas paradumi uz telemātikas pamata automašīnu apdrošināšanas kontekstā).</p> <p>425. Izprot (finansiālās) sekas un riskus, ko rada <i>persondatu</i> (tajā skaitā identifikācijas numuru, konta informācijas vai citas identifikācijas informācijas, piemēram, adreses, dzimšanas datuma vai valdības izdotu numuru) kopīgošana vai izpaušana digitāli vai izmantojot citus kanālus.</p>		
4.2. Tiesības un pienākumi	<p>Patērētāju tiesības un pienākumi</p> <p>431. Pārzina savas tiesības un pienākumus, iegādājoties finanšu produktu vai pakalpojumu.</p> <p>432. Zina par patērētāju tiesībām, kas saistītas ar e-komerciju un tiešsaistes darījumiem, piemēram, par pilnīgu cenu izpaušanu un nosacījumiem apmaiņai/atgriešanai/atmaksai.</p> <p>433. Apzinās savas tiesības neatļauta vai nepareizi veikta maksājuma gadījumā.</p>	<p>436. Ņem vērā finanšu patērētāja individuālās tiesības un pienākumus.</p> <p>437. Izvēloties finanšu produktus, izlasa sīkajā drukā sniegto informāciju.</p> <p>438. Informē finanšu pakalpojumu sniedzējus par apstākļu izmaiņām, ja tas ir būtiski vai ja šāda informācija ir jāsniedz saskaņā ar līgumu.</p>	<p>442. Augstu vērtē finanšu patērētāju tiesības.</p> <p>443. Ir motivēts iepazīties ar savām finanšu patērētāja tiesībām un tās izmantot.</p>

	<p>434. Zina un saprot to patērētāju tiesības un pienākumus, kuri nesamaksā konkrētus rēķinus, tajā skaitā nodokļus un komunālo pakalpojumu rēķinus.</p> <p>435. Zina likumīgās tiesības apstrīdēt algoritma pieņemtu lēmumu.</p>	<p>439. Glabā pārskatus un līgumus, kā arī reģistrē sarunas un darbības, kas saistītas ar iespējamu sliktu izturēšanos no finanšu pakalpojumu sniedzēju puses.</p> <p>440. Nodrošina, ka kreditori ir informēti par visiem būtiskajiem faktoriem, kas var ietekmēt atmaksu.</p> <p>441. Piesakās palīdzības saņemšanai, lai samaksātu vai atliktu konkrētus rēķinus grūtību periodā [ja šāda iespēja ir pieejama].</p>	
<p>4.3. Finanšu izglītība, informācija un konsultācijas</p>	<p>Finanšu informācija</p> <p>444. Saprot, ka ir dažādi informācijas avoti par finanšu produktiem un pakalpojumiem.</p> <p>445. Apzinās, ka pirms izmantošanas būtu jāpārbauda visi informācijas avoti.</p> <p>446. Saprot, ka finanšu pakalpojumu sniedzēju un uzņēmumu sniegtā informācija par to produktiem un pakalpojumiem var būt tirgvedības informācija vai neobjektīva informācija.</p> <p>447. Apzinās, ka <i>finanšpratību</i> un finansiālo labklājību ir iespējams uzlabot.</p>	<p>449. Veic pasākumus, lai būtu informēts patērētājs, un pirms finanšu informācijas izmantošanas to pārbauda.</p> <p>450. Izstrādā individuālas stratēģijas un izmanto rīkus, lai ierobežotu aspektus, kas kavē finansiālo labklājību.</p> <p>451. Finanšu lēmumu pieņemšanā izmanto rīkus, kas paredzēti informācijas sniegšanai.</p> <p>452. Noskaidro, apgūst un atceras būtiskus faktus un informāciju par finanšu jautājumiem.</p>	<p>453. Pārliecināti spēj atpazīt uzticamus informācijas avotus.</p> <p>454. Veic pārliecinātu finanšu jautājumu izpēti un kritiski novērtē iegūto informāciju.</p>

	448. Zina, kur atrast uzticamu informāciju par finanšu jautājumiem.		
	<p>Finanšu izglītība</p> <p>455. Zina, kur sevi izglītēt par finanšu jautājumiem.</p> <p>456. Apzinās, ka daži <i>finanšu izglītības</i> avoti var nebūt <i>objektīvi</i> un var būt slēpti reklāmas materiāli.</p>	<p>457. Veido paradumu mācīties mūža garumā, lai uzlabotu visus <i>finanšprātības</i> un finansiālās labklājības aspektus.</p> <p>458. Izmanto rīkus, kas paredzēti, lai uzlabotu <i>finanšprātību</i> un atbalstītu finanšu lēmumu pieņemšanu.</p>	<p>459. Ir motivēts izmantot esošos instrumentus (piemēram, hipotēkas kalkulatoru, budžeta kalkulatoru utt.), lai pieņemtu finansiālus lēmumus un uzlabotu savu rīcību finanšu jomā.</p> <p>460. Pārliecināti spēj atpazīt uzticamus izglītības avotus.</p> <p>461. Pārliecināti nodod tālāk savas zināšanas par naudas jautājumiem [attiecīgā gadījumā].</p> <p>462. Pieņemot jaunus finanšu lēmumus, pārliecināti izmanto iepriekš gūto pieredzi.</p>

	<p>Finanšu konsultācijas</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p> <p>463. Zina, ka, izdarot izvēles finanšu jomā, var lūgt finanšu konsultācijas, un saprot, kādos gadījumos finanšu konsultācijas var būt noderīgas.</p> <p>464. Saprot atšķirību starp <i>neatkarīgu konsultāciju par ieguldījumiem</i> avotu un tādu, kurš nav neatkarīgs (kā noteikts ES tiesību aktos).</p> <p>465. Zina, ka ir pieejami dažādi avoti, lai piekļūtu finanšu konsultācijām.</p> <p>466. Apzinās, ka pastāv digitāli konsultāciju rīki, tajā skaitā automatizēto konsultāciju rīki un hibrīdkonsultāciju rīki, kas apvieno cilvēku sniegtas konsultācijas un automatizētās konsultācijas.</p> <p>467. Zina, ka šīs konsultācijas ne vienmēr ir <i>neatkarīgas</i>.</p> <p>468. Zina, ka finanšu konsultantu pienākums pirms konsultāciju sniegšanas ir pajautāt klientiem par viņu vēlmēm ilgtspējas jomā.</p>	<p>469. Vajadzības gadījumā izmanto rīkus, kas paredzēti konsultācijām par finanšu lēmumu pieņemšanu.</p>	<p>470. Pārliecināti spēj atpazīt uzticamus konsultāciju avotus.</p>
--	---	---	--

	<p>Finanšu jautājumu apspriešana</p> <p>471. Apzinās ieguvumus, ko sniedz sarunas par finanšu jautājumiem ar plašu uzticamu personu loku.</p>	<p>472. Atklātā un godīgā veidā apspriežas ar uzticamiem cilvēkiem par naudas jautājumiem.</p> <p>473. Sarunās ar profesionāļiem apspriež svarīgus finanšu jautājumus.</p>	<p>474. Pārliecināti apspriež ar citiem par naudas jautājumiem.</p> <p>475. Pirms secinājumu izdarīšanas iepazīstas ar dažādiem viedokļiem.</p>
<p>4.4. Finanšu produkti un pakalpojumi</p>	<p>Finanšu produktu un pakalpojumu iezīmes</p> <p>476. Zina par dažādiem pieejamajiem finanšu produktu un pakalpojumu veidiem (arī par tiem, ko sniedz, izmantojot digitālos līdzekļus, un tiem, kas pieejami tikai konkrētos reģionos vai dalībvalstīs).</p> <p>477. Zina, kuras iezīmes ir vissvarīgākās, izvēloties finanšu produktus un pakalpojumus.</p> <p>478. Zina, ka finanšu pakalpojumi laika gaitā mainās.</p> <p>479. Zina, ka finanšu produkts vai pakalpojums, kas ir piemērots konkrētam cilvēkam, ir atkarīgs no vairākiem personīgiem un mājsaimniecības faktoriem, kas var ietvert ar ekonomiku, ilgtspēju vai kultūras īpatnībām saistītas vēlmes.</p>	<p>481. Ņem vērā personīgās vēlmes, arī vēlmes ilgtspējas jomā, apsverot dažādus finanšu produktus vai pakalpojumus un to iezīmes.</p> <p>482. Izdarot izvēli, aktīvi meklē informāciju par finanšu produkta svarīgajām iezīmēm.</p> <p>483. Izmanto salīdzināšanas rīkus, lai izvērtētu maksas un citas finanšu produktu un pakalpojumu iezīmes.</p> <p>484. Pirms finanšu produkta iegādes pārbauda, vai uz to attiecas garantija.</p> <p>485. Periodiski atkārtoti novērtē turējumā esošo finanšu produktu piemērotību.</p>	<p>489. Ir motivēts periodiski atkārtoti novērtēt apmierinātību ar sniegto pakalpojumu un vajadzības gadījumā mainīt finanšu pakalpojumu sniedzēju.</p> <p>490. Pārliecināti uzdod finanšu pakalpojumu sniedzējiem jautājumus par viņu produktiem un pakalpojumiem.</p> <p>491. Pārliecināti novērtē, cik uzticams ir konkrētais finanšu pakalpojumu sniedzējs.</p>

	<p>480. Zina, ka daži finanšu produkti un pakalpojumi ir izstrādāti tā, lai atbilstu konkrētām ar ekonomiku, ilgtspēju vai kultūras īpatnībām saistītām vēlmēm.</p>	<p>486. Ņem vērā iespējamās izmaksas, kas saistītas ar finanšu produktu atpirkšanu apstākļu maiņas gadījumā.</p> <p>487. Pieprasa kvalitatīvus finanšu produktus un pakalpojumus.</p> <p>488. Maina pakalpojumu sniedzējus sliktas pakalpojumu kvalitātes vai konkurētspējīgu cenu gadījumā.</p>	<p>492. Vajadzības gadījumā pārliecināti vienojas par noteikumiem ar finanšu pakalpojumu sniedzējiem.</p> <p>493. Ir motivēts gūt ieskatu par to, kā finanšu pakalpojumu sniedzēji definē ilgtspēju un integrē to konkrētos piedāvātajos produktos un pakalpojumos.</p>
	<p>Nefinanšu sabiedrību piedāvājumi</p> <p>Persona ir informēta par turpmāk minēto.</p> <p>494. Saprot, ka dažus finanšu produktus, piemēram, uzkrājumus, kredītus, pensijas vai apdrošināšanu (atkarībā no apstākļiem valstī), var piedāvāt ar tādu nefinanšu organizāciju starpniecību kā darba devēji, veikali, reliģiskas grupas, atpūtas klubi un nefinanšu uzņēmumi.</p>	<p>496. Ņem vērā attiecīgos finanšu produktus un pakalpojumus, ko piedāvā nefinanšu organizācijas, un pieņem pamatotu lēmumu par to piemērotību.</p>	

	495. Apzinās iespējamus riskus, kas saistīti ar nefinanšu organizāciju piedāvāto finanšu produktu izmantošanu, un veidus, kā tos vajadzības gadījumā samazināt.		
	Vēlmes ilgtspējas jomā 497. Spēj noteikt savas vēlmes ilgtspējas jomā, izmantojot uzticamu un regulētu informāciju.	498. Spēj izskaidrot savas vēlmes attiecībā uz finanšu produktiem (piemēram, riska vai preferenču ziņā, ieskaitot vēlmes ilgtspējas jomā).	499. Tiecas izvēlēties finanšu produktus un pakalpojumus, kas atbilst vēlmēm ilgtspējas jomā.
	Ilgspējas marķējumi un standarti 500. Zina, ka ir spēkā dažādi ilgtspējīgu produktu standarti un marķējumi, un saprot to nozīmi. 501. Apzinās, ka papildus ES tiesību aktos noteiktajiem standartiem uzņēmējdarbības praksē varētu būt noteikti standarti, kas vai nu atbilst, vai neatbilst ES tiesību aktos noteiktajiem standartiem. 502. Apzinās, ka pastāv ES taksonomija ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām.	503. Pieņem apzinātus lēmumus saskaņā ar savām vēlmēm ilgtspējas jomā, pamatojoties uz uzticamiem finanšu produktu standartiem un marķējumiem.	504. Ir motivēts iepazīties ar esošajiem standartiem un marķējumiem un saprast to nozīmi.

	<p>Informācijas izpaušana</p> <p>505. Zina, ka pastāv informācijas izpaušanas prasības, kas attiecas uz uzņēmumiem, fondiem un citiem finanšu produktiem un pakalpojumiem, tajā skaitā informācijas izpaušanas prasības, kas saistītas ar ilgtspēju. Zina, kur piekļūt šiem informācijas izpaušanas dokumentiem.</p> <p>506. Zina par informācijas avotiem, ko var izmantot, lai pārbaudītu fonda darbības rezultātus un ilgtspējas rādītājus.</p> <p>507. Izprot informācijas izpaušanas dokumentus par uzņēmumiem, fondiem un citiem finanšu produktiem un pakalpojumiem, tajā skaitā ar ilgtspēju saistītas informācijas izpaušanas dokumentus.</p>	<p>508. Spēj izpētīt izpausto informāciju, kas saistīta ar finanšu produktu, arī informāciju, kas aptver ilgtspējas aspektus.</p> <p>509. Spēj pieņemt uz informāciju balstītus lēmumus saskaņā ar savu riska profilu, vēlmēm ilgtspējas jomā un citām vēlmēm, pamatojoties uz informāciju, kas sniegta par fondu, uzņēmumu vai finanšu produktu un pakalpojumu.</p> <p>510. Pārliecinās, ka fondi ir atbildīgi par savām saistībām attiecībā uz iesaistīšanos, piemēram, pārbaudot to balsošanas dokumentus akcionāru gada kopsapulcēs.</p>	<p>511. Pārliecināti lūdz papildu informāciju, ja tā nav viegli pieejama.</p>
<p>4.5. Blēdīšanās un krāpšana</p>	<p>Blēdīšanās un krāpšana</p> <p>512. Zina par finanšu blēdīšanās un krāpšanas riskiem, izvēloties un izmantojot finanšu pakalpojumus un veicot finanšu darījumus.</p> <p>513. Apzinās, ka pastāv krāpnieciskas ieguldījumu shēmas.</p> <p>514. Zina, kā pamanīt pazīmes, kas liecina, ka kaut kas vai kāds, iespējams, nav godprātīgs.</p>	<p>517. Ir lietas kursā par jaunām blēdīšanās un krāpšanas metodēm/shēmām.</p> <p>518. Cenšas rūpīgi pārbaudīt saziņu, piedāvājumus un ieteikumus un apsvērt, vai tie ir godprātīgi.</p> <p>519. Runā tikai ar pārbaudītiem finanšu iestādes pārstāvjiem.</p>	<p>520. Pārliecināti apšaubā saziņu, piedāvājumus un ieteikumus, ja tie šķiet krāpnieciski.</p> <p>521. Veicot finanšu darījumus tiešsaistē, ievēro piesardzību, lai neklūtu par krāpšanas upuri.</p>

	<p>515. Zina, kur iegūt informāciju par paziņojumiem un brīdinājumiem saistībā ar blēdīšanos un krāpšanu.</p> <p>516. Zina, kurai iestādei jāziņo par blēdīšanos un krāpniecisku rīcību.</p>		<p>522. Pārliecināti veic nepieciešamos pasākumus, saskaroties ar aizdomīgiem informācijas pieprasījumiem vai darbībām (bloķē bankas karti, paziņo iestādēm u. c.).</p> <p>523. Ir motivēts apgūt to, kā atklāt un novērst blēdīšanos un krāpšanu.</p>
	<p>Zaļmaldināšana</p> <p>524. Izprot zaļmaldināšanas jēdzienu un tās sekas.</p>	<p>525. Maina ieguldījumu lēmumus, kad uzzina par zaļmaldināšanas gadījumiem.</p>	
	<p>Blēdīšanās un krāpšana ar persondatiem</p> <p>Persona izprot turpmāk uzskaitītos aspektus.</p> <p>526. Saprot, ka ir svarīgi saglabāt persondatu, finanšu informācijas un drošības informācijas drošību (ieskaitot paroles un PIN kodus).</p> <p>527. Zina par riskiem, kas izriet no digitalizācijas, piemēram, personas finanšu datu ļaunprātīgu izmantošanu, kibernetizāciju, pikšķerēšanu, domēnsagrozi un hakeru uzbrukumus.</p>	<p>531. Veic praktiskus pasākumus, lai nodrošinātu visu persondatu, finanšu informācijas, paroli un PIN kodu drošību.</p> <p>532. Neveic nekādus maksājumus, lai atgūtu produktus vai kontus, kurus bloķējusi izspiedējprogrammatūra.</p>	

	<p>528. Saprot, kā tiek īstenota tiešsaistes/digitālā blēdīšanās un krāpšana, piemēram, pikšķerēšana un domēnsagroze.</p> <p>529. Izprot identitātes zādzības tiešsaistē koncepciju un sekas.</p> <p>530. Saprot, ka pastāv klientu autentifikācijas / atļaujas piešķiršanas procesi gan tiešsaistes, gan personīgajiem maksājumiem, lai aizsargātu pret krāpšanu.</p>		
	<p>Ziņošana par blēdīšanos un krāpšanu</p> <p>533. Zina, kam ziņot par iespējamu blēdīšanos un krāpšanu.</p> <p>534. Identificē pieejamos avotus informācijai par paziņoto blēdīšanos un krāpšanu.</p>	<p>535. Ziņo attiecīgajām iestādēm par iespējamu blēdīšanos un krāpšanu, pat pats nav cietušais.</p>	<p>536. Pārliecināti nosaka finanšu situācijas, kurās ir iespējama blēdīšanās vai krāpšana, un veic pasākumus, lai izvairītos no kļūšanas par blēdīšanās vai krāpšanas upuri.</p> <p>537. Pārliecināti identificē aizdomīgu situāciju, kas var liecināt pa to, ka ir notikusi blēdīšanās vai krāpšana.</p>
4.6. Nodokļi un publiskie izdevumi	<p>Nodokļi un nodokļu režīms</p> <p>538. Saprot, kāpēc nodokļi tiek iekasēti un kā tie tiek izmantoti.</p>	<p>545. Pienācīgi maksā nodokļus un/vai pieprasa nodokļu atmaksu.</p>	<p>550. Piekrīt, ka ir svarīgi maksāt attiecīgos nodokļus.</p>

	<p>539.Saprot, kas var notikt, ja nodokļi netiek maksāti.</p> <p>540.Zina, kā pārbaudīt nodokļu saistības.</p> <p>541.Attiecīgā gadījumā apzinās, ka pastāv atliktā nodokļa saistības.</p> <p>542.Zina, kādas ir spēkā esošās pamatnodokļu, piemēram, ienākuma nodokļa un preču nodokļa, likmes.</p> <p>543.Zina, ka dažādiem finanšu produktiem, piemēram, hipotēkām, pensijām vai uzkrājumiem, piemēro atšķirīgus nodokļu režīmus.</p> <p>544.Zina, ka (dažus) nodokļu jautājumus var risināt tiešsaistē.</p>	<p>546.Pārrauga personīgos pienākumus un tiesības, ņemot vērā nodokļu politiku.</p> <p>547.Patur prātā visas nodokļu saistības, plānojot budžetu un izstrādājot ilgtermiņa finanšu plānus.</p> <p>548.Izvēloties finanšu produktus, ņem vērā nodokļu režīmus.</p> <p>549.Spēj izmantot nodokļu iestāžu piedāvātos tiešsaistes pakalpojumus, lai risinātu nodokļu jautājumus.</p>	
4.7. Ārējā ietekme	<p>Ārējā ietekme</p> <p>551.Saprot, kā ekonomikas faktori, piemēram, recesija vai augsta inflācija, un citi faktori (piemēram, saistībā ar klimatu, vidi vai pandēmiskām slimībām) var ietekmēt personīgā finansiālā stāvokļa aspektus, tajā skaitā labklājību.</p>	<p>552.Seko jaunumiem par notikumiem, kas var ietekmēt personīgo finansiālo drošību vai labklājību.</p>	<p>553.Pārliecināti vajadzības gadījumā veic izmaiņas finanšu plānos, ņemot vērā ārējos faktorus.</p>

	<p>Makroekonomikas ietekme uz personīgajām finansēm</p> <p>554.Saprot, ka izmaiņas politikā tādos jautājumos kā valsts pabalsti, procentu likmes, pensiju reformas vai nodarbinātības tiesību akti var ietekmēt lēmumus un plānus attiecībā uz personīgajām finansēm.</p> <p>555.Zina galvenās struktūras, kas ietekmē ekonomikas un finanšu sistēmu.</p>	<p>556.Vajadzības gadījumā veic izmaiņas finanšu plānos, pamatojoties uz ārējo faktoru ietekmes novērtējumu.</p> <p>557.Nosaka stratēģijas, lai nodrošinātu finanšu aktīvu noturību pret vidēja termiņa un ilgtermiņa faktoriem un riskiem (tajā skaitā ar klimatu saistītiem riskiem).</p>	
	<p>Reklāma</p> <p>558.Atzīst, ka tirgvedības prakse, informācijas sniegšana, mediji, līdzbiedru spiediens un sociālie mediji var ietekmēt lēmumus par personīgajām finansēm.</p> <p>559.Saprot, ka tiešsaistes reklāmu var individuāli pielāgot.</p> <p>560.Apzinās reklāmas nozīmi konkrētu produktu vai pakalpojumu veidu popularizēšanā un personīgās digitālās pēdas ietekmi uz tiešsaistē parādītās reklāmas veidu.</p>	<p>561.Izstrādā stratēģijas, lai līdz minimumam samazinātu tādas neplānotas sekas uz personīgajiem finanšu lēmumiem, ko rada tirgvedības prakse, neobjektīva informācijas sniegšana un sociālais spiediens.</p> <p>562.Veic pasākumus, lai pieņemtu objektīvus lēmumus par reklamēta finanšu produkta vai pakalpojuma vērtību.</p>	<p>563.Ir motivēts rīkoties nepatiesas reklāmas gadījumā.</p>

	Personīgo finanšu lēmumu plašāka ietekme uz ilgtspēju		
--	--	--	--

	564. Saprot, ka atsevišķi lēmumi ekonomikas jomā ietekmē tautsaimniecības, kopienu un visas sabiedrības ilgtspēju. Apzinās, ka ietekme atšķiras atkarībā no iegādātā produkta vai pakalpojuma ilgtspējas līmeņa.		
--	--	--	--